

Ο «Παπούς» του Σύγχρονου Ημερολογίου

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

ΔΙΟΝΥΣΗΣ Π. ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ*

Για μια ακόμη φορά φθάσαμε αισίως και πάλι στην ανατολή ενός νέου έτους. Ο καθορισμός όμως της 1ης Ιανουαρίου ως της πρώτης ημέρας του έτους, όπως και πολλές άλλες ανθρώπινες συνήθειες, δεν είναι παρά μία ακόμη αυθαιρεσία μας. Πολλοί, άλλωστε, λαοί στον κόσμο γιόρταζαν τη δική τους πρωτοχρονιά σε διαφορετικές ημερομηνίες. Στην αρχαία Αίγυπτο γιορταζόταν στα τέλη Σεπτεμβρίου, όταν πλημμύριζε ο Νείλος, ενώ στο Βυζάντιο τη γιόρταζαν την 1η Σεπτεμβρίου ως «αρχή της ινδίκτου». Στην Περσία γιόρταζαν την πρωτοχρονιά την ημέρα της εαρινής ισημερίας, όπως και στη Ρώμη, πριν από την εποχή της εγκαθίδρυσης του Ιουλιανού Ημερολογίου. Στην Κίνα, ακόμη και σήμερα, η Πρωτοχρονιά γιορτάζεται σε διαφορετικές ημερομηνίες που επαναλαμβάνονται σε μια περίοδο 60 ετών.

Είναι, φυσικά, ξεκάθαρο ότι ένα ημερολόγιο δεν είναι, ούτε μπορεί να είναι, κάτι το απόλυτο, ούτε βασίζεται σε κάποιον θρησκευτικό ή θείο νόμο. Είναι απλώς ένα ανθρώπινο δημιούργημα για να μας βοηθάει στις διάφορες ασχολίες μας στη διάρκεια ενός έτους, με βάση ορισμένα τακτικώς επαναλαμβανόμενα ουράνια

φαινόμενα, όπως, για παράδειγμα, τις φάσεις της Σελήνης. Παρόλο, δηλαδή, που ο χρόνος συμπλήρωσης των φάσεων της Σελήνης είναι ασύμμετρος σε σχέση με τη διάρκεια του έτους, τα αρχαία ημερολόγια βασίζονταν σ' αυτές τις φάσεις γιατί ήσαν ορατές σε όλους. Ένα σωστό, όμως, ετήσιο ημερολόγιο πρέπει να έχει ως βάση τον ακριβή χρόνο που χρειάζεται η Γη για να συμπληρώσει τον κύκλο των εποχών, γιατί η σπορά, η συγκομιδή και οι άλλες γεωργικές ασχολίες εξαρτιούνται από τις αλλαγές των εποχών. Στην αρχαιότητα, όμως, υπήρχαν αρκετά προβλήματα στην ακριβή μέτρηση του ηλιακού έτους, γιατί ο Ήλιος δεν έχει φάσεις όπως η Σελήνη, και γι' αυτό δεν μπορούν να αναγνωριστούν κάποιες επαναλαμβανόμενες όψεις του, ώστε να δημιουργηθεί ένα σωστό ημερολόγιο.

Οι πρώτοι που κατέγραψαν την αργή κίνηση του Ήλιου ανάμεσα στα άστρα ήταν οι Βαβυλώνιοι, γιατί παρατηρούσαν προσεκτικά τον ορίζοντα την ώρα της δύσης. Έτσι, μετά την κάθοδο του Ήλιου και την εμφάνιση των άστρων, σημείωναν ποια άστρα ανέτελλαν και ποια άστρα έδυαν. Αν, για παράδειγμα, στη δύση έβλεπαν τον αστερισμό του Σκορπιού έτοιμο να δύσει, ακολουθώντας το δύνοντα Ήλιο, αυτός ο αστερισμός σε έναν περίπου μήνα είχε χαθεί τελείως και τη θέση του είχε πάρει ο αστερισμός του Τοξότη. Σε έναν μήνα ακόμη χανόταν και ο Τοξότης, έτσι ώστε φαινόταν ότι ο Ήλιος μεταφερόταν ανατολικά ανάμεσα στα άστρα, καλύπτοντας διαδοχικά με τη λαμπρότητά του τους διάφορους αστερισμούς.

Παρ' όλα αυτά, οι πρώτοι που εγκατέλειψαν τελείως τις σεληνιακές φάσεις ήσαν οι Αιγύπτιοι, που δημιούργησαν ένα ημερολόγιο το οποίο βασιζόταν στις ετήσιες πλημμύρες του ποταμού Νείλου. Κάθε καλοκαίρι ο μεγάλος αυτός ποταμός πλημμύριζε τις γύρω περιοχές. Λόγω της ξηρασίας που επικρατούσε, οι ετήσιες πλημμύρες του Νείλου θεωρούνταν πραγματικά «θεόσταλτες», γιατί χάρη σε αυτές ποτίζονταν άφθονα οι διψασμένες καλλιέργειες. Επιπλέον, μετά την αποχώρηση των νερών, άφηναν πίσω τους πλούσια στρώματα εδάφους, έτοιμα να βοηθήσουν ακόμη περισσότερο τις καλλιέργειες της νέας χρονιάς.

Οι Αιγύπτιοι θεωρούσαν υπεύθυνη για τις «ευλογημένες» αυτές πλημμύρες τη θεά Ισιδα, στην οποία είχαν αφιερώσει πολλούς ναούς στις όχθες του Νείλου. Ένας από αυτούς τους ναούς, στα Ντέντερα, ήταν προσανατολισμένος προς τον νοτιοανατολικό ορίζοντα, τη διεύθυνση από την οποία ανέτελλε η Ισις με τη μορφή του λαμπρότερου άστρου στον νυχτερινό ουρανό που ονόμαζαν «Σώθι», κι εμείς σήμερα ονομάζουμε Σείριο στον αστερισμό του Μεγάλου Κυνός. Από τον Μεγάλο Ναό οι ιερείς της Ισιδος παρακολουθούσαν με προσοχή τον πρωινό ουρανό, περιμένοντας την «εωθινή επιτολή του Σειρίου», περίμεναν δηλαδή να παρατηρήσουν την ανατολή του Σειρίου λίγο πριν το λαμπρό φως του

ανατέλλοντος Ηλίου «σβήσει» το φως όλων των άλλων άστρων του ουρανού. Επειδή το αστρονομικό αυτό φαινόμενο συνέπιπτε με τις ετήσιες πλημμύρες του Νείλου και συνέβαινε με απόλυτη ακρίβεια μία φορά κάθε χρόνο, οι Αιγύπτιοι κατόρθωσαν να προσδιορίσουν με μεγάλη ακρίβεια τη διάρκεια του έτους. Το γεγονός αυτό τους επέτρεψε να δημιουργήσουν ένα πλήρες ημερολόγιο 12 μηνών, των 30 ημερών ο καθένας, και πέντε «επαγόμενων» ημερών που ήταν αφιερωμένες στους θεούς Οσιρι, Ορο, Ισιδα, Σηθ και Νέφθυν. Παρέμενε, όμως, κάθε χρόνο μια διαφορά έξι ωρών περίπου που υπολείπονταν από το ημερολόγιό τους των 365 ημερών, γεγονός που έγινε αισθητό με την πάροδο των αιώνων. Και γι' αυτό σύντομα άρχισαν οι μεταρρυθμίσεις, οι οποίες συνεχίστηκαν κατά περιόδους ώς τις μέρες μας. Γιατί ακόμη και το δικό μας σύγχρονο ημερολόγιο βασίζεται σε εκείνο το πρώτο ηλιακό ημερολόγιο των αρχαίων Αιγυπτίων και των διαδόχων τους, που δημιούργησαν αρχικά ο Ιούλιος Καίσαρ το 45 π.Χ., με τη βοήθεια του Αλεξανδρινού Έλληνα αστρονόμου Σωσιγένη, και μετέπειτα ο Πάπας Γρηγόριος ΙΓ' το 1582, με τη βοήθεια των αστρονόμων Λουίτζι Λίλιο και Χριστόφορου Κλάβιου.

* Ο Διονύσης Π. Σιμόπουλος είναι επίτιμος διευθυντής του Ευγενιδείου Πλανηταρίου.

Πηγή: kathimerini.gr- Έντυπη